

Uloga socijalnog konteksta u doživljaju stresa i straha tijekom perioda povećanog zdravstvenog rizika

DOROTEJA LOVRINČEVIĆ
VALENTINA RUŽIĆ
KORALJKA MODIĆ STANKE¹

Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada, Hrvatska

Sveučilište u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Hrvatska

Sažetak: Tijekom kriznih vremena nastalih uslijed prirodnih katastrofa (potresi, poplave, pandemije) pojedinci se razlikuju u razini doživljenog stresa i straha – što dio njih čini ranjivima i dovodi do veće potrebe za (stručnom) pomoći i podrškom. Cilj ovog istraživanja bio je ispitati odrednice stresa i straha povezanih s koronavirusom, s fokusom na ispitivanje uloge socijalnog konteksta pojedinca. Ukupno $N=240$ sudionika (22,1% muškaraca i 77,1% žena) prosječne dobi od 27 godina ($SD=8,4$) ispunilo je *online* upitnik krajem petog vala zaraze koronavirusom. Hijerarhijskom regresijskom analizom pokazalo se da strah od gubitka bliske osobe objašnjava 44% varijance doživljenog stresa, a spol i unutarnji radni model o sebi objašnjavaju 8% varijance straha od gubitka bliske osobe. Dobiven je medijatorski učinak unutarnjeg radnog modela o sebi na odnos između demografskih varijabli pojedinca i njegova doživljaja stresa i straha, dok se radni model o drugima te percipirana socijalna podrška prijatelja i obitelji nisu pokazali relevantnima. Autori raspravljaju o mogućim objašnjenjima dobivenih rezultata, kao i praktičnim implikacijama istraživanja.

Ključne riječi: stres, strah, COVID-19, bliski odnosi, unutarnji radni modeli, socijalna podrška

Summary: In times of crises caused by natural disasters (earthquakes, floods, pandemics), individuals experience different levels of stress and fear – making some of them vulnerable and leading to a greater need for (professional) help and support. The aim of this research was to examine the determinants of the coronavirus-related stress and fear, with focus on examining the role of the individual's social context. A total of $N=240$ participants (22.1% male and 77.1% female) of an average age of 27 years ($SD=8.4$) completed an online questionnaire at the end of the fifth wave of coronavirus infection.

¹ Kontakt email adresa: kmodicstanke@pravo.unizg.hr

Hierarchical regression analysis showed that the fear of losing a loved one accounts for 44% of the variance in experienced stress, while gender and the internal working model of self explains 8% of the variance in the fear of losing a loved one. We observed that the internal working model of self had a mediating effect on the relationship between the individual's demographics and their experience of stress and fear, while the working model of others and the perceived social support of friends and family did not prove to be relevant. The authors discuss possible explanations of the obtained results and the practical implications of this research.

Keywords: Stress; Fear; COVID-19; Close relationships; Internal working models; Social support

Uvod

Krizne situacije u životu pojedinca su neizbježne i nemoguće ih je potpuno spriječiti, pogotovo kada se radi o prirodnim nepogodama kao što su potresi, požari ili nove (zarazne) bolesti. Svaka takva društvena katastrofa povećava rizik od izolacije, razdvajanja i gubitaka, a time kod ljudi izaziva različite emocije (Coombs i Holladay, 2005; Jin, Pang i Cameron, 2007), pri čemu u situacijama visoke neizvjesnosti dominiraju strah i anksioznost (Jin, Pang i Cameron, 2009). U (potencijalno) opasnoj, kriznoj situaciji strah služi mobilizaciji energije za suočavanje s potencijalnom prijetnjom (Mertens, Gerritsten, Salemink i Engelhard, 2020). Čovječanstvo se nedavno ponovno susrelo s jednom takvom situacijom – pandemijom bolesti COVID-19 te izvanrednim stanjem s brojnim ograničenjima koja su dovela do odvojenosti od važnih drugih (obitelji, prijatelja, poslovnih suradnika) i profesionalne mreže podrške (obrazovnih i zdravstvenih ustanova), kao i do mnogobrojnih gubitaka na privatnom, poslovnom i/ili financijskom području (Pietromonaco i Overall, 2022). U takvoj situaciji postavlja se pitanje što je to od čega se strahuje, što određuje kako će netko reagirati na strah i što je to povezano sa stupnjem stresa i straha koji će se doživjeti.

Konceptualizacija straha od bolesti COVID-19 na samim počecima krize bila je jednodimenzionalna, a pojam vrlo usko definiran s fokusom na strah od infekcije (Ahorsu i sur., 2020). Nasuprot tome, opažanja i zaključci prethodnih pandemija i epidemija sugerirala su da je opseg simptoma povezanih sa strahom mnogo širi, stoga su u nastavku pandemije identificirane četiri glavne domene straha – strah za tijelo, strah od neznanja, strah od nedjelovanja i strah za značajne druge (Schimmenti,

Billieux i Starcevic, 2020). Posljednji je posebno važan s obzirom na to da su preporuke o socijalnom distanciranju tijekom pandemije dovele do promjene u percepciji bliskih odnosa, stvarajući konflikt između dosadašnje percepcije bliskih osoba kao izvora zaštite/osjećaja sigurnosti i novonastale percepcije istih kao potencijalne prijetnje (Schimmenti i sur., 2020). Međutim, čini se da takva promjena nije smanjila postojanje straha i zabrinutosti za bliske osobe s obzirom na to da se upravo zabrinutost za druge pokazala najboljim prediktorom izraženosti straha od koronavirusa (Mertens i sur., 2020). U ovom istraživanju je, osim zabrinutosti za bliske osobe, ispitana i uloga demografskih obilježja te odnosa s drugima u doživljaju stresa/straha za vrijeme pandemije.

Unatoč boljoj informiranosti o bolesti te većem pridržavanju zdravstvenih savjeta u odnosu na muškarce, žene su tijekom pandemije bile manje uvjerene da se pandemija može staviti pod kontrolu (Zhong i sur., 2020), doživljavale više razine straha i stresa (Cerda i García, 2022) te depresivnosti i anksioznosti (Özdin i Bayrak Özdin, 2020) – što sugerira njihovu veću psihološku ranjivost. Istovremeno, ograničenost kontakata s bliskim drugima – evolucijski razvijenog primarnog načina kontrole emocija i nošenja s neugodnim emocijama poput anksioznosti i straha (Johnson, 2019), igrala je ulogu u doživljaju stresa i straha tijekom pandemije, pri čemu treba imati na umu da razvoj i održavanje aktualnih odnosa s drugima nije potpuno nezavisno od prethodnih iskustava s drugima.

Stvaranje bliskih odnosa počinje već od rođenja, kada je novorođenčetu potrebna pomoć skrbnika radi ispunjavanja osnovnih egzistencijalnih potreba, a prema teoriji privrženosti stvaranje prvih bliskih veza i kvaliteta brige u dojenačkoj dobi predstavljaju temelj za formiranje stila privrženosti, unutarnjih radnih modela o sebi i figura privrženosti te kasnije osnovu za način funkcioniranja pojedinca (Bowlby, 1988). Sama teorija nastala je sredinom prošlog stoljeća kada je John Bowlby ukazao na značajnu ulogu ranih odnosa djeteta s majkom (Bretherton, 1992), ističući da je čvrsta veza između majke i djeteta posebno uočljiva u stresnim situacijama te da je takva veza rezultat biološke želje za bliskošću nastale kroz proces prirodne selekcije. Teoriji privrženosti uvelike je pridonijela Mary Ainsworth koja je proučavala privrženost djece u kontekstu separacijske anksioznosti, straha od nepoznatog i nepoznatih situacija (Bretherton, 1992). Na temelju opažanja ponašanja dojenčadi i njihovih majki, Ainsworth je provela prve empirijske testove Bowlbyjeve teorije te je sa svojim suradnicima postavila tri osnovne kategorije odnosno stila privrženosti (sigurna, anksiozno-ambivalentna te anksiozno-izbjegavajuća privrženost), blisko povezane s

razlikama u odgovorima i toplini skrbnika (Ainsworth, Blehar, Waters i Wall, 1978, prema Collins i Read, 1990). Mogućnost primjene teorije privrženosti u objašnjenju odnosa u odrasloj dobi među prvima su provjeravali Hazan i Shaver (1987; 1990; 1994), koji su na temelju tipologije i opisa dojenčadi Ainsworth i suradnika (1978, prema Hazan i Shaver, 1987) razvili jednostavnu i često korištenu mjeru stilova privrženosti kod odraslih. Smatrajući da kategorizacija u jedan izbjegavajući stil privrženosti (prikladna za dječju dob) nije adekvatna za primjenu u odrasloj dobi, Bartholomew (1990) je predložila podjelu izbjegavajućeg stila na plašljivi i odbijajući – postavivši tako prošireni, četverodijelni model koji prikazuje kako pojedini unutarnji radni model o sebi u kombinaciji s pojedinim unutarnjim radnim modelom o drugima definira određeni stil privrženosti kod odraslih.

Na temelju rane interakcije sa skrbnicima dijete stvara očekivanja te razvija percepciju vlastite društvene vrijednosti (model o sebi) i percepciju drugih ljudi (model o drugima), a stvorena očekivanja i uvjerenja postat će internalizirani dijelovi sustava privrženosti koji će utjecati na razmišljanja, emocije i ponašanja svakog pojedinca (Bowlby, 1969). Smatra se da su stilovi privrženosti prototipovi u koje se pojedinci mogu uklopiti ovisno o unutarnjim radnim modelima o sebi i drugima (Pietromonaco i Barrett, 2000), odnosno da su unutarnji radni modeli temelj različitih stilova. Pozitivan unutarnji radni model o sebi i drugima uklapa se u prototip sigurnog stila privrženosti i podrazumijeva samouvjerenost i otvorenost za druge, a negativni unutarnji radni model o sebi i drugima podrazumijeva istovremeno negativnu sliku o sebi i nepovjerenje u druge (Cobb i Davila, 2009). Negativan unutarnji radni model o sebi i pozitivan model o drugima kombiniraju se u želju za visokom razinom bliskosti, uz izražen strah od napuštanja, dok pozitivni unutarnji radni model o sebi i negativni model o drugima predstavlja prototip odbijajuće-izbjegavajućeg stila koji podrazumijeva pretjeranu samouvjerenost i izbjegavanje bliskosti (Pietromonaco i Barrett, 2000). Jednom razvijeni unutarnji radni modeli ostaju prilično stabilni u odrasloj dobi (uz moguće promjene pod utjecajem pozitivnih iskustava) i pružaju predložak za određivanje načina na koji ljudi reaguju na različite životne situacije (Vrticka i Vuilleumier, 2012).

Bowlby (1969) tvrdi kako je stil privrženosti u odrasloj dobi povezan s psihološkim i biološkim sustavima koji određuju na koji način će prijetnja (stresor) biti percipirana te kakav će biti odgovor na taj stresor i oporavak od njega. Stoga, kada u izazovnu situaciju kao što je pandemija ljudi ulaze s već postojećim ranjivostima koje oblikuju njihovu percepciju stresa i

zabrinutosti (npr. nesigurna privrženost, negativni unutarnji radni modeli, depresija, neučinkovite strategije regulacije emocija, neuroticizam), to može ometati učinkovitu prilagodbu (Pietromonaco i Overall, 2022). Leonardi, Colonnello, Farinelli, Bertoletti i Russo (2021) navode da sigurno privržene starije osobe imaju pozitivnije poglede na situaciju i ističu prednosti tehnologije koja olakšava udaljenost, dok nesigurno privržene iskazuju viši stupanj stresa zbog odvojenosti od bližnjih. Ovi nalazi u skladu su s gledištem Mikulincera i Shavera (2007), koji smatraju da iskustvo dostupnosti figure privrženosti i stvoren sigurni stil privrženosti, to jest pozitivan unutarnji radni model o sebi i drugima, daje osobi osjećaj nade i optimizma (da je većina problema u životu rješiva), pogotovo uz podršku bliskih osoba. Analogno tome, osobe s anksiozno-ambivalentnim stilom privrženosti, to jest negativnim unutarnjim radnim modelom o sebi i drugima, bit će u visokom riziku od psiholoških poteškoća tijekom pandemije jer tendencija distanciranja od bliskih osoba može negativno utjecati na njih s obzirom na važnost koju pridaju socijalnoj podršci – što se i pokazalo u istraživanju koje su proveli Moccia i suradnici (2020).

Socijalna podrška važna je komponenta cjelokupnog zdravlja čovjeka, a definira se kao percepcija ili iskustvo osobe da je voljena, cijenjena i važan dio društvene mreže koja podrazumijeva uzajamne obveze i pomoć u trenucima potrebe (Taylor, 2011). Treba razlikovati individualno percipiranu socijalnu podršku od primljene socijalne podrške, pri čemu prvi pojam podrazumijeva subjektivnu procjenu (na koji način osobe percipiraju prijatelje i članove obitelji te njihovu dostupnost za pružanje različitih oblika podrške u vrijeme potrebe), dok se drugi pojam odnosi na stvarnu količinu primljene podrške (Eagle, Hybels i Proeschold-Bell, 2019). Potvrđeno je kako primljena socijalna podrška drugih smanjuje psihološki stres i potiče pozitivnu psihološku prilagodbu (Taylor, 2011), no moguće je da o unutarnjim radnim modelima ovisi hoće li neka osoba tražiti socijalnu podršku i kako će je percipirati kada je dobije. Naime, sigurno privržene osobe, to jest one s pozitivnim unutarnjim radnim modelima o sebi i drugima, više su sposobne uključiti se u efektivnu potragu za podrškom te istu pružati drugima, dok će nesigurno privržene osobe vjerojatnije imati manje želje za traženjem i osiguravanjem podrške (Horowitz i Strack, 2010). Budući da su mjere socijalnog distanciranja i zabrane okupljanja općenito otežale održavanje interpersonalnih odnosa, postavlja se pitanje je li i u kojoj mjeri (ne)dostupnost socijalne podrške doprinijela stresu i strahu od bolesti COVID-19.

Nedavna istraživanja prikazuju kako postoji značajna negativna korelacija

između percipirane socijalne podrške i straha od bolesti COVID-19 (Chen, Liu, Zhang, Li i Zhou, 2021; Yenen i Carkit, 2021), što govori u prilog preventivnom/zaštitnom učinku socijalne podrške u kontekstu neugodnih emocionalnih i psiholoških doživljaja. Suprotno tome, istraživanje koje su proveli Alan, Vurgec, Cevik, Gozuyesil i Surucu (2020) pokazalo je slabu pozitivnu korelaciju između straha od virusa i socijalne podrške, što su autori objasnili time da viša razina socijalne podrške donosi i veći protok (točnih ili netočnih) informacija koje mogu doprinijeti većoj razini straha. Uzevši u obzir sve prethodno navedeno, osmišljeno je istraživanje sa svrhom ispitivanja odrednica stresa i straha povezanih s koronavirusom, s fokusom na ispitivanje uloge socijalnog konteksta pojedinca.

Cilj, problemi i hipoteze istraživanja

Istraživanje je provedeno s ciljem ispitivanja u kojoj su mjeri stres uzrokovan koronavirusom i strah od gubitka bliske osobe zbog koronavirusa u kriznim vremenima ovisni o demografskim obilježjima, modelima o sebi i drugima te o percipiranoj socijalnoj podršci prijatelja i obitelji.

Problemi:

1. Ispitati međusobni odnos demografskih karakteristika (spol i dob), pozitivnosti unutarnjih modela o sebi i drugima, procjene percipirane socijalne podrške (prijatelja i obitelji) i straha od gubitka bliske osobe te njihovu mogućnost objašnjenja rezultata u razini stresa uzrokovanog koronavirusom. *Pretpostavljamo da će ispitane varijable objasniti značajnu količinu varijance u razini stresa uzrokovanog koronavirusom.*
2. Ispitati predviđaju li spol, dob, unutarnji radni modeli o sebi i drugima te socijalna podrška prijatelja i obitelji razinu straha od gubitka bliske osobe. *Pretpostavljamo da će ispitane varijable objasniti značajnu količinu varijance u razini straha od gubitka bliske osobe.*
3. Ispitati razlike u razini stresa uzrokovanog koronavirusom, razini straha od gubitka bliske osobe i percepciji socijalne podrške od prijatelja i obitelji između onih s pozitivnim unutarnjim modelom o sebi i onih s negativnim unutarnjim modelom o sebi, te s obzirom na spol ispitanika. *Pretpostavljamo da će pojedinci s pozitivnim modelom o sebi i pozitivnim modelom o drugima imati manju razinu straha od gubitka bliske osobe i manju razinu stresa uzrokovanog koronavirusom te veću percepciju socijalne podrške od strane drugih od pojedinaca s negativnim modelom o sebi i drugima. Pretpostavljamo da će ispitanici muškog spola imati pozitivniji model o sebi i drugima od ženskih ispitanika.*

Metoda

Sudionici

Ukupno 240 odraslih osoba (22,9% muškaraca i 77,1% žena) u dobi između 18 i 59 godina ($M=26,9$; $SD=8,4$) dalo je svoj informirani pristanak te sudjelovalo u istraživanju. Većina njih (55,4%) djetinjstvo je provela u mjestima s manje od 10.000 stanovnika, a sada pretežito (70,9%) žive u gradovima s više od 10.000 ljudi.

Postupak

Pred kraj petog vala COVID-19 pandemije u Republici Hrvatskoj (veljača/ožujak 2022.) u različitim neformalnim grupama na internetu objavljen je poziv za sudjelovanje u istraživanju koji je osim kratkog opisa istraživanja sadržavao poveznicu na upitnik formiran u Limesurveyju i molbu sudionicima da odvoje pet minuta za jednokratno ispunjavanje upitnika te da poziv prosljede drugim punoljetnim poznanicima. Na početku upitnika bio je detaljno objašnjen cilj istraživanja te naglašena dobrovoljnost i anonimnost sudjelovanja, a na kraju upitnika nalazila se kontakt e-mail adresa putem koje su sudionici mogli dobiti dodatne informacije o istraživanju i rezultatima, kao i informacije o dostupnoj besplatnoj psihološkoj pomoći.

Instrumenti

Upitnik je uz opće demografske podatke (spol, dob, veličina mjesta odrastanja i trenutnog boravišta) sadržavao nekoliko različitih (sub)skala.

Stres povezan s koronavirusom mjerio se subskalom Opasnost iz *Skale Covid stresa* (engl. *Covid Stress Scale*, Taylor, Landry, Paluszek, Fergus, McKay, i Asmundson, 2020; hrvatski prijevod Franušić, 2021). Subskala sadrži šest tvrdnji [primjer: *Zabrinutla sam da osnovna higijena (npr. pranje ruku) nije dovoljna da me zaštiti od virusa*], na koje sudionici odgovaraju koliko se s njima slažu (1 – nimalo, 5 – izrazito). Pouzdanost subskale u ovom istraživanju iznosila je $\alpha=0,84$.

Za mjerenje straha od gubitka bliske osobe za potrebe ovog istraživanja formulirana je jedna tvrdnja (*Zabrinutla sam da ću izgubiti blisku osobu zbog zaraze koronavirusom*) na koju su sudionici trebali odgovoriti pomoću već prethodno opisane skale slaganja (1 – nimalo, 5 – izrazito).

Za određivanje unutarnjih radnih modela o sebi i drugima korišten je *Upitnik privrženosti* (engl. *Relationship questionnaire*, Bartholomew i

Horowitz, 1991) na kojem su sudionici između četiri opisa bliskih odnosa trebali odabrati onaj koji je najbliži njihovom stilu privrženosti, a nakon toga za svaki opis/stil pomoću skale od 1 (uopće ne) do 7 (u potpunosti) procijeniti u kojem stupnju odgovara njihovom uobičajenom ponašanju u bliskim odnosima. Na temelju odgovora sudionika unutarnji radni model o sebi određen je prema formuli (siguran stil + odbijajući stil) – (plašljivi stil + zaokupljeni stil), dok je unutarnji radni model o drugima određen prema formuli (sigurni stil + zaokupljeni stil) – (plašljivi stil + odbijajući stil), kao što predlažu Griffin i Bartholomew (1994).

Percipirana socijalna podrška mjerena je dvjema subskalama (podrška obitelji i podrška prijatelja) *Skale procjene socijalne podrške* (engl. *Social Support Appraisal Scale*, Vaux, Phillips, Holly, Thomson, Williams i Stewart, 1986; hrvatski prijevod Hudek-Knežević, 1994). Svaka subskala sadržavala je po osam tvrdnji [primjeri: *Pouzdam se u članove svoje obitelji; Prijatelji me prihvaćaju takvog kakav jesam*], a sudionici su na skali od 1 (uopće nije točno) do 5 (potpuno točno) procjenjivali svoj stupanj (ne) slaganja sa svakom od njih. Pouzdanost obiju subskala u ovom istraživanju iznosila je $\alpha=0,92$.

Obrada podataka

Provjerena je međusobna povezanost demografskih karakteristika (spol i dob), modela o sebi i o drugima, rezultata na percipiranoj podršci (prijatelja i obitelji) i razine straha od gubitka bliske osobe. U svrhu provjere koliko navedene varijable objašnjavaju varijance u stresu zbog bolesti COVID-19, te postoje li eventualni medijatorski utjecaji među njima, provedena je hijerarhijska regresijska analiza u četiri koraka. U prvom koraku u analizu su uključene demografske varijable (dob i spol), u drugom koraku dodane su varijable model o sebi i model o drugima, u trećem koraku uvedene su varijable socijalne podrške (prijatelja i obitelji), a u četvrtom koraku varijabla strah od gubitka bliske osobe. Dodatno je provedena hijerarhijska regresijska analiza u tri koraka sa strahom od gubitka bliske osobe kao kriterijem. U toj analizi su u prvom koraku uključene demografske varijable (dob i spol), u drugom koraku varijable model o sebi i model o drugima, a u trećem koraku varijable socijalne podrške (prijatelja i obitelji).

Za detaljniji uvid u dobivene rezultate provedeni su nezavisni *t*-testovi za procjenu značajnosti razlika u razini stresa i straha, te percipiranoj socijalnoj podršci među osobama s negativnim i osoba s pozitivnim modelom o sebi i drugima. Istim postupkom ispitana je značajnost razlika u navedenim varijablama s obzirom na spol.

Rezultati i rasprava

Cilj provedenog istraživanja bio je ispitati u kojoj mjeri stres uzrokovan bolešću COVID-19 i strah od gubitka bliske osobe zbog COVID-a-19 u kriznim vremenima ovise o demografskim obilježjima, modelima o sebi i drugima te o percipiranoj socijalnoj podršci prijatelja i obitelji. U Tablici 1 navedene su međusobne korelacije svih ispitivanih varijabli koje pokazuju da su sa stresom zbog bolesti COVID-19 značajno povezane varijable spol, percipirana socijalna podrška prijatelja i model o sebi te strah od gubitka bliske osobe. Strah od gubitka bliske osobe značajno je povezan sa spolom, dobi i modelom o sebi.

Tablica 1. Interkorelacije ispitivanih demografskih varijabli i varijabli socijalnog konteksta ($N=240$)

	Spol	Dob	Model o sebi	Model o drugima	Socijalna podrška prijatelja	Socijalna podrška obitelji	Strah od gubitka bliske osobe
Stres COVID-19	0,13*	-0,03	-0,19**	-0,10	-0,13*	-0,02	0,67**
Spol		-0,05	-0,13*	-0,02	0,11	-0,03	0,15*
Dob			0,16*	0,09	-0,01	0,03	-0,16*
Model o sebi				0,02	0,44**	0,20**	-0,26**
Model o drugima					0,14*	0,10	-0,07
Socijalna podrška prijatelja						0,45**	-0,11
Socijalna podrška obitelji							0,02

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

U svrhu provjere koliko ispitane varijable objašnjavaju varijance u kriteriju (stresu zbog bolesti COVID-19), te postoje li eventualni medijatorski utjecaji među njima, provedena je hijerarhijska regresijska analiza u četiri koraka (Tablica 2).

Tablica 2. Rezultati hijerarhijske regresijske analize s doživljajem stresa zbog COVID-a kao kriterijem i demografskim i socijalnim varijablama kao prediktorima ($N=240$)

korak	prediktor	β	p	F	p	R	R ²	R ² korigirani
1	Spol	0,13	0,05	2,05	0,13	0,13	0,02	0,01
	Dob	-0,02	0,75					
2	Spol	0,11	0,10	3,54	0,01	0,24	0,06	0,04
	Dob	0,02	0,80					
	Model o sebi	-0,18	0,01					
	Model o drugima	-0,10	0,12					
3	Spol	0,12	0,06	2,68	0,02	0,25	0,06	0,04
	Dob	0,01	0,90					
	Model o sebi	-0,14	0,06					
	Model o drugima	-0,09	0,16					
	Socijalna podrška prijatelja	-0,11	0,19					
	Socijalna podrška obitelji	0,07	0,34					
4	Spol	0,04	0,45	28,13	<0,001	0,68	0,46	0,44
	Dob	0,09	0,09					
	Model o sebi	-0,00	0,95					
	Model o drugima	-0,06	0,24					
	Socijalna podrška prijatelja	-0,05	0,39					
	Socijalna podrška obitelji	-0,00	0,96					
	Strah od gubitka bliske osobe	0,66	0,00					

Rezultati pokazuju da, iako je spol (u prvom koraku analize) potencijalno značajan prediktor stresa vezanog uz COVID-19, demografska obilježja objašnjavaju neznačajan postotak varijance kriterija. Uvođenjem modela o sebi spol prestaje biti značajan prediktor, što upućuje na to da je model o sebi potencijalni medijator povezanosti spola i stresa. Dodavanjem varijabli socijalne podrške u trećem koraku ne mijenja se ukupna količina objašnjene varijance (a model o sebi postaje neznačajan), što potencijalno upućuje na povezanost percipirane socijalne podrške i modela o sebi. Iako se u literaturi naglašava važnost socijalne podrške u vremenima krize (Ozbay i sur., 2007), rezultati ovog istraživanja ne idu u prilog tome, već pokazuju važnost modela o sebi – što je model o sebi pozitivniji to je stres zbog COVID-a-19 manji. Rezultati u četvrtom koraku analize pokazuju da je količina objašnjene varijance kriterija 44% kada se uvede varijabla strah od gubitka bliske osobe zbog COVID-a-19.

S obzirom na to da je jedna od glavnih odrednica doživljaja stresa bio strah od gubitka bliske osobe, provedena je ista vrsta hijerarhijske regresijske analize s tom varijablom kao kriterijem. Rezultati (Tablica 3) pokazuju da su obje demografske varijable značajni prediktori straha od gubitka bliske osobe, pri čemu je model o sebi vjerojatno medijator tog odnosa. Uključivanjem varijabli socijalne podrške ne mijenja se značajno model, što ponovno nije u skladu s čestim naglašavanjem važnosti socijalne podrške u kriznim vremenima.

Tablica 3. Rezultati hijerarhijske regresijske analize s doživljajem straha od gubitka bliske osobe kao kriterijem i demografskim i socijalnim varijablama kao prediktorima ($N=240$)

korak	prediktor	β	p	F	P	R	R^2	R^2 kori-girani
1	Spol	0,14	0,03	5,58	0,004	0,21	0,04	0,04
	Dob	-0,15	0,02					
2	Spol	0,11	0,07	6,15	<0,001	0,31	0,09	0,08
	Dob	-0,11	0,08					
	Model o sebi	-0,22	0,00					
	Model o drugima	-0,05	0,43					

3	Spol	0,13	0,05	4,53	<0,001	0,32	0,10	0,08
	Dob	-0,12	0,07					
	Model o sebi	-0,21	0,00					
	Model o drugima	-0,05	0,44					
	Socijalna podrška prijatelja	-0,08	0,32					
	Socijalna podrška obitelji	0,11	0,13					

Dobiveni rezultati obiju analiza upućuju na potencijalnu važnost modela o sebi, to jest percepcije koju pojedinac ima o vlastitoj vrijednosti u nošenju sa stresom i kriznim situacijama, pri čemu se model o drugima nije pokazao značajnim prediktorom niti stresa zbog COVID-a-19 niti straha od gubitka bliske osoba. Istraživanje koje su proveli Segal, Sharabany i Maaravi (2021) upućuje na važnost stilova privrženosti u doživljaju stresa i na to da sigurna privrženost vodi adaptivnim odgovorima na stresne situacije. Autori navode da rezultati upućuju na to da u pandemiji bolesti COVID-19 zaštitu pojedincu pruža ne samo njegov imunološki sustav već i sustav emocionalnih reakcija koji je moguće ojačati pozitivnim iskustvima u bliskim odnosima. Zapravo, osjećaj sigurnosti koji se razvija na temelju bliskih odnosa i posreduje u razvoju sigurnog stila privrženosti može predstavljati resurs u nošenju sa stresnim situacijama (Mikulincer, Florian i Weller, 1993). Rezultati ovog istraživanja potvrđuju takve zaključke (ako uzmemo u obzir da su unutarnji radni modeli o sebi i drugima osnova formiranja stila privrženosti), pri čemu upućuju na primarnu ulogu modela o sebi (u osnovi čijeg razvoja jesu prijašnja iskustva s bliskim, važnim ljudima) te na potrebu daljnjeg istraživanja upravo komponente modela o sebi.

Dodatno, rezultati upućuju na to da osobe s negativnim modelom o sebi doživljavaju veći strah od gubitka bliske osobe zbog bolesti COVID-19 od onih koji imaju pozitivan model o sebi [$t(215)=2,46$; $p=0,02$; $d=0,35$], te da imaju veći doživljaj stresa zbog COVID-a-19 [$t(215)=1,95$; $p=0,05$; $d=0,28$] od pojedinaca s pozitivnim modelom o sebi. Percipirana podrška i od strane prijatelja [$t(215)=8,44$; $p<0,001$; $d=1,20$] i od strane obitelji [$t(215)=7,59$; $p=0,01$; $d=0,37$] statistički je značajno veća kod osoba koje imaju pozitivan model o sebi. Kad govorimo o modelu o drugima, koji

također sudjeluje u formiranju stila privrženosti, rezultati pokazuju da nema statistički značajne razlike u osjećaju stresa [$t(209)=1,13$; $p=0,26$; $d=0,16$] i straha [$t(209)=0,21$; $p=0,84$; $d=0,03$], kao niti u percipiranoj podršci prijatelja [$t(209)=1,54$; $p=0,13$; $d=0,21$] i obitelji [$t(209)=1,31$; $p=0,19$; $d=0,18$] između pojedinaca s pozitivnim i onih s negativnim modelom o drugima.

Dosadašnja istraživanja upućuju na važnost trenutačne socijalne podrške u nošenju sa stresnim i kriznim situacijama (npr. Sippel, Pietrzak, Charney, Mayes i Southwick, 2015; Ozbay i sur., 2007), ali nalazi ovog istraživanja potencijalno upućuju na to da je važnost takve podrške precijenjena, to jest da je potencijalno važnija percepcija podrške u ranim godinama tijekom razvoja unutarnjeg radnog modela o sebi i posredno stila privrženosti. Prema rezultatima, usmjeravanje na izgradnju i ojačavanje pozitivnog modela o sebi posredno bi moglo djelovati i na percepciju primljene podrške i time dodatno osnažiti pojedinca za nošenje s kriznim situacijama. Također, rezultati upućuju na to da unutarnji radni model o drugima možda i nema tako važnu ulogu u emocionalnim reakcijama prema drugima, to jest da nije nužno samo siguran, već i odbijajući stil privrženosti – u čijoj podlozi je također pozitivan model o sebi, povezan s percepcijom i reakcijama na stresne situacije, i to neovisno o podršci drugih, to jest percepciji vezanoj uz to koliko socijalne podrške pojedinac prima. Buduća istraživanja bi se zato trebala usmjeriti ne samo na razlikovanje sigurnog od nesigurnih stilova privrženosti (što je česta tema istraživanja), već prvenstveno na pitanje povezanosti pozitivnog modela o sebi i reakcija na stresne situacije / doživljaj straha. Ovakvi nalazi potencijalno pružaju smjernice za psihološke intervencije i rad s pojedincima u vremenima zdravstvenih kriza u kojima bi naglasak trebalo staviti na izgradnju pozitivnog modela o sebi i ojačavanje pozitivne percepcije vlastite vrijednosti i kompetencija neovisno o prisutnosti/podršci/sudjelovanju drugih osoba, a ne nužno na izgradnju socijalne mreže i doživljaj socijalne podrške.

U svrhu detaljnijeg uvida u odnos ispitivanih varijabli, a s obzirom na to da se model o sebi pokazao kao značajan prediktor i doživljaja stresa vezanog uz COVID-19 i razine straha od gubitka bliske osobe, ali i kao potencijalni medijator odnosa spola i tih varijabli, ispitana je značajnost razlika u navedenim varijablama s obzirom na spol. Rezultati upućuju na to da je model o sebi značajno pozitivniji kod muškaraca nego kod žena [$t(238)=1,98$; $p=0,05$; $d=0,31$], te da nema statistički značajne razlike prema spolu u pozitivnosti/negativnosti modela o drugima [$t(238)=0,34$; $p=0,74$; $d=0,05$]. Također, dobiveno je da su razine stresa zbog COVID-a-19

$[t(238)=2,00; p=0,05; d=0,31]$ i straha od gubitka bliske osobe $[t(238)=2,33; p=0,02; d=0,36]$ statistički značajno više kod žena u odnosu na muškarce. Navedeni rezultati upućuju na potencijalnu veću potrebu za psihološkim intervencijama usmjerenim na osnaživanje modela o sebi kod žena u odnosu na muškarce i važnost intervencija u kriznim vremenima, posebno kod žena. Ovi nalazi u skladu su s ranijim istraživanjima koja sugeriraju veću psihološku ranjivost žena u odnosu na muškarce (npr. Cerda i García, 2022; Özdin i Bayrak Özdin, 2020). Činjenica da u ovom istraživanju nisu dobivene statistički značajne razlike prema spolu u percipiranoj socijalnoj podršci niti prijatelja $[t(238)=-1,72; p=0,09; d=0,27]$ niti obitelji $[t(238)=0,43; p=0,67; d=0,07]$ ponovno upućuje na važnost modela o sebi (za koji je dobiveno da je pozitivniji kod muškaraca) u doživljaju stresa i straha. S obzirom na to da je u istraživanju sudjelovao manji broj muškaraca nego žena, potrebna su daljnja istraživanja ove teme koja bi uključivala veći broj muškaraca i potencijalno dala detaljniji uvid u odnose ovih varijabli.

Dobivena je i značajna korelacija između dobi i pozitivnosti modela o sebi ($r=0,16; p=0,01$) koja upućuje na to da stariji sudionici imaju pozitivniji model o sebi, dok između dobi i pozitivnosti modela o drugima nije dobivena značajna korelacija ($r=0,09; p=0,15$). Pri tome nije dobivena značajna razlika u dobi ispitanika s obzirom na to je li im model o sebi negativan ili pozitivan $[t(215)=1,61; p=0,11; d=0,23]$ niti s obzirom na to je li im model o drugima pozitivan ili negativan $[t(209)=0,87; p=0,39; d=0,12]$. S obzirom na to da su u istraživanju sudjelovali ispitanici u radno aktivnoj dobi (od 18 do 59 godina), možemo reći da ovakvi rezultati upućuju na važnost usmjeravanja psiholoških intervencija na mlade u cilju ojačavanja njihova modela o sebi i pozitivne slike o vlastitim vrijednostima. Moguće je da su u odrasloj dobi pojedinci već ostvarili neke životne ciljeve i imaju više pozitivnih životnih iskustava koja im pružaju uvjerenje u vlastite snage i kompetencije, što vjerojatno povećava pozitivnost njihova modela o sebi i sudjeluje u smanjenju doživljaja stresa i straha, što je u skladu i s rezultatima dosadašnjih istraživanja (npr. Demo, 1992; Dietz, 1996). S obzirom na to da u istraživanje nisu bili uključeni stariji sudionici, a imajući u vidu da su psihološke intervencije u periodima povećanog zdravstvenog rizika vrlo često usmjerene upravo na njih, potrebna su daljnja istraživanja odnosa modela o sebi i doživljaja stresa i straha kod starijih osoba. Naime, moguće je da u toj dobi model o drugima, zbog čestog oslanjanja na druge i povećanja važnosti socijalne podrške starijim osobama, također ima značajnu ulogu u navedenim doživljajima stresa i straha. Provedeno istraživanje daje neka nova saznanja o odnosu reagiranja i posredno psihološke dobrobiti u

kriznim vremenima, ali naglašava i važnost uključivanja unutarnjih radnih modela (ne samo stilova privrženosti) u daljnja istraživanja. Ipak, nekoliko obilježja ovog istraživanja ograničava zaključke o činiteljima stresa i straha u doba pandemije. Prvenstveno, uzorak je bio prigodan, ograničen na sudionike koji koriste računalo i dovoljno su motivirani za sudjelovanje u istraživanju, što smanjuje mogućnost generalizacije. K tome, kao što je već navedeno, broj muškaraca koji su sudjelovali bio je manji od broja žena, te u istraživanje nisu uključeni sudionici stariji od 60 godina. Nadalje, ovo se istraživanje usmjerilo na mjerenje subjektivne, percipirane socijalne podrške, a prema dosadašnjim istraživanjima (npr. Haber, Cohen, Lucas i Baltes, 2007) moguće je da bi uključivanje objektivnih pokazatelja primljene socijalne podrške dovelo do drugačijih rezultata. I konačno, u trenutku prikupljanja podataka cjepiva su bila dostupna, bolnice manje opterećene, a pandemija jenjavala – što je značajno drugačiji kontekst za ispitivanje stresa i straha u odnosu na neizvjesnost prisutnu na početku/vrhuncu pandemije.

Zaključak

Rezultati provedenog istraživanja pokazuju da je strah od gubitka bliske osobe najjači prediktor razine stresa uzrokovane koronavirusom koji samostalno objašnjava gotovo 40% variance u razini tog stresa. Dodatno, rezultati upućuju na važnost pozitivnosti unutarnjeg radnog modela o sebi u objašnjenju razine doživljaja straha od gubitka bliske osobe, pri čemu se pozitivniji model o sebi povezuje s manjom razinom straha. Pojedinci s pozitivnim modelom o sebi pokazuju značajno nižu razinu stresa uzrokovanog koronavirusom, kao i značajno manji strah od gubitka bliske osobe i veću percipiranu socijalnu podršku od pojedinaca s negativnim modelom o sebi, dok takve razlike nisu pronađene s obzirom na pozitivnost modela o drugima. S obzirom na to da dobiveni rezultati sugeriraju da je model o sebi pozitivniji kod muškaraca nego kod žena te da se pozitivnost s dobi povećava, preporučuje se usmjeriti kapacitete i intervencije na psihološko osnaživanje pojedinaca, posebno žena i mlađih odraslih osoba za koje rezultati sugeriraju da imaju veću razinu psihološke ranjivosti. Rezultati provedenog istraživanja upućuju na važnost modela o sebi u suočavanju sa situacijama zdravstvenih kriza, te ističu važnost daljnjeg istraživanja povezanosti modela o sebi i drugima s potencijalnim dobrotima za pojedinca i u drugim situacijama.

Literatura

- Ahorsu, D. K., Lin, C. Y., Imani, V., Saffari, M., Griffiths, M. D., Pakpour, A. H. (2020). The Fear of COVID-19 Scale: Development and initial validation. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 20(3), 1537-1545. <https://doi.org/10.1007/s11469-020-00270-8>
- Alan, S., Vurgec, B. A., Cevik, A., Gozuyesil, E., Surucu, S. G. (2020). The Effects of COVID-19 Pandemic on Pregnant Women: Perceived Stress, Social Support and Sleep Quality. *Yonago acta medica*, 63(4), 360-367. <https://doi.org/10.33160/yam.2020.11.016>
- Bartholomew, K. (1990). Avoidance of Intimacy: An Attachment Perspective. *Journal of Personality and Social Psychology*, 7, 147-178. <https://doi.org/10.1177/0265407590072001>
- Bartholomew, K., Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(2), 226-244. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.61.2.226>
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and Loss: Vol 1. Attachment*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1988). *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development*. New York: Basic Books.
- Bretherton, I. (1992). The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental Psychology*, 28(5), 759-775. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.28.5.759>
- Cerda, A. A., García, L. Y. (2022). Factors explaining the fear of being infected with COVID-19. *Health Expectations*, 25(2), 506-512. <https://doi.org/10.1111/hex.13274>
- Chen, Y., Liu, Y., Zhang, Y., Li, Z., Zhou, T. (2021). The Effect of Fear of the COVID-19 on Depression Among Chinese Outbound Students Studying Online in China Amid the COVID-19 Pandemic Period: The Role of Resilience and Social Support. *Frontiers in Psychology*, 12, 750-811. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.750011>
- Cobb, R. J., Davila, J. (2009). Internal working models and change. U J. H. Obegi, E. Berant (ur.), *Attachment theory and research in clinical work with adults* (str. 209-233). New York: The Guilford Press.

- Collins, N. L., Read, S. J. (1990). Adult attachment, working models, and relationship quality in dating couples. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(4), 644-663. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.58.4.644>
- Coombs, T. W., Holladay, S. J. (2005). An exploratory study of stakeholder emotions: Affect and crises. U N. M. Ashkanasy, W. J. Zerbe, C. E. J. Hartel, (ur.). *The Effect of Affect in Organizational Settings* (str. 263-280). Bingley: Emerald Group Publishing Limited.
- Demo, D. H. (1992). The self-concept over time: Research issues and directions. *Annual Review of Sociology*, 18, 303-326. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.18.080192.001511>
- Dietz, B. E. (1996). The relationship of aging to self-esteem: The relative effects of maturation and role accumulation. *The International Journal of Aging & Human Development*, 43(3), 249-266. <https://doi.org/10.2190/BHYN-XQM2-RMAB-HD4P>
- Eagle, D. E., Hybels, C. F., Proeschold-Bell, R. J. (2019). Perceived social support, received social support, and depression among clergy. *Journal of Social and Personal Relationships*, 36(7), 2055-2073. <https://doi.org/10.1177/0265407518776134>
- Franušić, L. (2021). *Stres u vrijeme pandemije koronavirusa: uloga psihološke otpornosti i nade u budućnost*. Neobjavljeni diplomski rad. Zadar: Odjel za psihologiju.
- Griffin, D. W., Bartholomew, K. (1994). Models of the self and other: Fundamental dimensions underlying measures of adult attachment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(3), 430-445. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.67.3.430>
- Haber, M. G., Cohen, J. L., Lucas, T., Baltes, B. B. (2007). The relationship between self-reported received and perceived social support: A meta-analytic review. *American journal of community psychology*, 39(1), 133-144. <https://doi.org/10.1007/s10464-007-9100-9>
- Hazan, C., Shaver, P. R. (1987). Romantic Love Conceptualized as an Attachment Process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50(3), 511-524. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.52.3.511>
- Hazan, C., Shaver, P. R. (1990). Love and work: An attachment-theoretical perspective. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(2), 270-280. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.59.2.270>

- Hazan, C., Shaver, P. R. (1994). Attachment as an organizational framework for research on close relationships. *Psychological inquiry*, 5(1), 1-22. https://doi.org/10.1207/s15327965pli0501_1
- Horowitz, L. M., Strack, S. (2010). *Handbook of interpersonal psychology: Theory, research, assessment, and therapeutic interventions*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Hudek-Knežević, J. (1994). *Suočavanje sa stresnim situacijama izazvanim konfliktom između profesionalne i obiteljske uloge: uloga stilova suočavanja, samopoimanja i percepcije socijalne okoline*. Neobjavljena doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Jin, Y., Pang, A., Cameron, G. T. (2007). Integrated crisis mapping: towards a publics-based, emotion-driven conceptualization in crisis communication. *Sphera Publica*, 7, 81-96.
- Jin, Y., Pang, A., Cameron, G. T. (2009). The effects of public's cognitive appraisal of emotions in crises on crisis coping and strategy assessment. *Public Relations Review*, 35(3), 310-313.
- Johnson, S. M. (2019). Attachment theory. U J. L. Lebow, A. L. Chambers, D. C. Breunlin (ur.). *Encyclopedia of Couple and Family Therapy* (str. 169-177). Evanston: Springer.
- Leonardi, G., Colonnello, V., Farinelli, M., Bertolotti, E., Russo, P. M. (2021). One size does not fit all: individual differences in attachment style and fear of COVID-19 in hospitalized elderly patients. *Psychogeriatrics*, 21(5), 848-849. <https://doi.org/10.1111/psyg.12719>
- Mertens, G., Gerritsten, L., Salemink, E., Engelhard, I. M. (2020). Fear of the coronavirus (COVID-19): Predictors in an online study conducted in March 2020. *Journal of Anxiety Disorders*, 74, 102-258. <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2020.102258>
- Mikulincer, M., Florian, V., Weller, A. (1993). Attachment styles, coping strategies, and posttraumatic psychological distress: The impact of the Gulf War in Israel. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64(5), 817-826. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.64.5.817>
- Mikulincer, M., Shaver, P. R. (2007). *Attachment in adulthood: Structure, dynamics, and change*. New York: Guilford Press.
- Moccia, L., Janiri, D., Pepe, M., Dattoli, L., Molinaro, M., De Martin, V., Chieffo, D., Janiri, L., Fiorillo, A., Sani, G., Di Nicola, M. (2020). Affective temperament, attachment style, and the psychological

- impact of the COVID-19 outbreak: an early report on the Italian general population. *Brain, behavior, and immunity*, 87, 75-79. <https://doi.org/10.1016/j.bbi.2020.04.048>
- Ozbay, F., Johnson, D. C., Dimoulas, E., Morgan, C. A., Charney, D., Southwick, S. (2007). Social support and resilience to stress: from neurobiology to clinical practice. *Psychiatry*, 4(5), 35-45.
 - Özdin, S., Bayrak Özdin, Ş. (2020). Levels and predictors of anxiety, depression and health anxiety during COVID-19 pandemic in Turkish society: The importance of gender. *International Journal of Social Psychiatry*, 66(5), 504-511. <https://doi.org/10.1177/0020764020927051>
 - Pietromonaco, P. R., Barrett, L. F. (2000). The internal working models concept: What do we really know about the self in relation to others?. *Review of general psychology*, 4(2), 155-175. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.4.2.155>
 - Pietromonaco, P. R., Overall, N. C. (2022). Implications of social isolation, separation, and loss during the COVID-19 pandemic for couples' relationships. *Current opinion in psychology*, 43, 189-194. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2021.07.014>
 - Schimmenti, A., Billieux, J., Starcevic, V. (2020). The four horsemen of fear: An integrated model of understanding fear experiences during the COVID-19 pandemic. *Clinical Neuropsychiatry*, 17(2), 41-45. <https://doi.org/10.36131/CN20200202>
 - Segal, S., Sharabany, R., Maaravi, Y. (2021). Policymakers as safe havens: The relationship between adult attachment style, COVID-19 fear, and regulation compliance. *Personality and Individual Differences*, 177, 110832. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2021.110832>
 - Sippel, L. M., Pietrzak, R. H., Charney, D. S., Mayes, L. C., Southwick, S. M. (2015). How does social support enhance resilience in the trauma-exposed individual?. *Ecology and society*, 20(4).10. <http://dx.doi.org/10.5751/ES-07832-200410>
 - Taylor, S., Landry, C. A., Paluszek, M. M., Fergus, T., McKay, D., Asmundson, G. J. G. (2020). COVID stress syndrome: Concept, structure, and correlates. *Depression and Anxiety*, 37(7), 706-714. <https://doi.org/10.1002/da.23071>
 - Taylor, S. E. (2011). Social support: A review. U H. S. Friedman. (ur.). *The Oxford Handbook of Health Psychology* (str. 189-214). New York: Oxford University Press.

- Vaux, A., Phillips, J., Holly, L., Thomson, B., Williams, D., Stewart, D. (1986). The social support appraisals (SS-A) scale: Studies of reliability and validity. *American Journal of Community Psychology*, 14(2), 195-219. <https://doi.org/10.1007/BF00911821>
- Vrticka, P., Vuilleumier, P. (2012). Neuroscience of human social interactions and adult attachment style. *Frontiers in human neuroscience*, 6, 212. <https://doi.org/10.3389/fnhum.2012.00212>
- Yenen, E. T., Carkit, E. (2021). Fear of COVID-19 and general self-efficacy among Turkish teachers: Mediating role of perceived social support. *Current psychology*, 42(3), 2529-2537. <https://doi.org/10.1007/s12144-021-02306-1>
- Zhong B. L., Luo W., Li H. M., Zhang Q. Q., Liu X. G., Li W. T., Li Y. (2020). Knowledge, attitudes, and practices towards COVID-19 among Chinese residents during the rapid rise period of the COVID-19 outbreak: A quick online cross-sectional survey. *International Journal of Biological Sciences*, 16(10), 1745-1752. <https://doi.org/10.7150/ijbs.45221>